

Крунислав Совтић

САВРЕМЕНА ЕКОНОМСКА КРИЗА И СОЦИЈАЛНА ДЕСТРУКЦИЈА

Сажетак

У раду се детаљније истражују бројни негативни ефекти неолибералног модела развоја и погрешне макроекономске политике стабилизације. Детаљно се анализира слом привреде и имплозија раста до којих је довео овај модел развоја и стабилизације, посебно понашање (падање) целог низа макроекономских индикатора, уз оцену специфичности економске и финансијске кризе у Србији.

Основни стубови неолибералне догме су приватизација, либерализација и стабилизација. У раду се полази од првог стуба – ефеката приватизације и пустошења (распродаје) националне привреде кроз изабрани процес приватизације. Кроз овај процес је извршено и наметање примитивног и суровог капитализма, који преко отворене (а незаштићене) привреде према страном финансијском и робном капиталу доводи до најгрубљих облика експлоатације и неоконијализма.

Посебно се анализира предаја банака у руке страном капиталу и улога банака у развоју и одливу капитала у иностранство. Највећи проблем, израстао из неконтролисаних и пљачкашких приватизација, је огроман раст незапослености, створена је огромна резервна армија рада. То постаје кључни и најтежи проблем привреде и друштва у Србији.

Ослонац на страни капитал и задуживање у иностранству довео је до експлозије спољног дуга и обавеза из дуга који гуше привреду и онемогућавају развој. Дубока при-

вредна криза довела је и до експлозивног раста буџетског дефицита и кризе јавног финансирања, либерализација спољне трговине и тржишта (капитала) и огроман раст дефицита спољне трговине посебно се изучавају у раду. Све је то праћено социјалном деструкцијом друштва уз покушаје фискалне консолидације. У закључном делу се дају препоруке за израду новог модела развоја и стабилизације.

Кључне речи: неолиберализам, финансијска криза, задуженост, буџетски дефицит, спољни дуг, инфлација, прерасподела, социјални слом, незапосленост, дефицит спољне трговине, камате.

Слом изабраног неолибералног модела развоја и погрешне макроекономске политике

Неолиберална фундаменталистичка доктрина и дерегулисани финансијски капитал

Неолиберализам је политички експеримент неолиберала из развијених западних држава који свим привредама у свету нуде следећи програм:

1. Дерегулација привредних и финансијских фактора,
2. Дефискализација богатих (капиталистичких слојева),
3. Антисиндикална репресија,
4. Редистрибуција богатства у корист богатих слојева, на штету милиона запослених¹
5. Масовна и брза приватизација јавног сектора. Неолиберални максимализам наступа с низом радикалних мера и др. „Ради се о кохерентном милитарном корпусу који жели да промени свет амбицијом неолиберализма планетарних структурних трансформација.² Највећи број привреда у свету је постао „ла-

1 Јозеф Стиглиц: *Супротности глобализације*, Београд, 2002, стр. 220.

2 Perry Andersen: „Историја и поруке неолиберализма – изградња једносмерног пута“, *Економика*, Београд, бр. 4, 2004, стр. 191-192.

бораторија за неолибералне експерименте“. Развија се прави „антисоцијални крсташки рат“, разарање социјалне државе у корист профита и уског слоја крупног капитала.³

Неолиберални екстремизам, као општи и силом наметнути економски „покрет“ у свету, приоритете усмерава на сузбијање инфлације. Дезинфлација треба да осигура услове за узлет профита и економски раст, док се политика и циљ пуне запослености потпуно запоставља.

Неолиберални циљ је „ревитализација развијених капиталистичких привреда и повратак стабилних и високих стопа раста“.

Пораст масе профита није покренуо производне инвестиције. Ова стопа у привредама ОЕЦД у шездесетим годинама је износила 5,5%, седамдесетим 3,6% и осамдесетим 2,9% да би и даље падала. Пораст профитне стопе није довео до раста производних инвестиција због дерегулације финансијских тржишта – слободног кретања капитала, масовне продаје и куповине хартија од вредности, стварања нових финансијских инструмената (деривата) и сл. Спекулативне инвестиције постале су профитабилније од производних. „Рентијерски, паразитски карактер капитализма је појачан.“ Финансијско учешће државе у бруто домаћем производу и поред тежњи, није смањено (без обзира на редукцију социјалних давања). То је резултат пораста трошкова за незапосленост, али и велики раст броја пензионера, при чему је јавни дуг доживео алармантне размере.⁴

Хегемонија неолиберализма као идеологије у овој фази развоја није праћена разним верзијама овог програма, већ унифицираним приступом. Тријумф неолибералне идеологије и ортодоксије⁵ у развијеним привредама, наметнут је и

3 **Неолиберализам, као антитеза државним интервенционистима**, није довео до новог успона привреда зрелог капитализма (развијене привреде), док раст профитне стопе није довео до оживљавања реалних инвестиција.

4 Дефлационистичка политика, растурање јавних служби и државних регулативних функција, велики процеси приватизације, уз развој капиталистичког сектора повезаног са мафијом, социјално раслојавање – сигуран је **пут у неоколонијални однос многих држава**.

5 „Društvo Mon Pelerin“ (Fon Hajek, L, Mizes, M. Friedman, V. Lipman, Karl Popper, W. Repke, L. Robins) и др. је привремено тријумфовало захваљујући конзервативним владама у западним развијеним привредама, али и **крупном финан-**

неразвијеним „привредама у транзицији“ (бивше социјалистичке земље). У чему је та „привлачност“ неолиберализма, када се своди на следеће:

- 1) Кочење и контрола монетарне емисије – рестриктивна монетарна политика,
- 2) Дизање каматне стопе и цене капитала, уз пад реалних најамнина и њиховог учешћа у друштвеном производу,
- 3) Велико снижење пореза на највише дохотке (богатим слојевима друштва, носиоцима капитала),
- 4) Укидање контроле над финансијским токовима и тржишта капитала,
- 5) Повећање стопе и броја незапослених,
- 6) Гушење штрајкова и ограничавање моћи синдиката,
- 7) Антисиндикално законодавство,
- 8) Редукција социјалних давања,
- 9) Доминација приватне својине у хијерархији других облика својине,
- 10) Приватизација (брза и свеопшта) као наметнут процес у свим земљама и др.⁶

Све више се поставља животно питање највећег броја привреда у свету – како се супротставити неолибералној догми и стратегији и очувати сопствени пут развоја.

Многе привреде су примењујући рецепте ММФ и неконтролисану дерегулацију, приватизацију, отворену (незаштићену) привреду и др. доживели дебакл привреде и друштва, са уласком у нови економско-финансијски колонијални положај (према носиоцима светског финансијског капитала). То су редовне импликације монетаристичке контроверзе у свим привредама које су је безпоговорно следиле са изразито кризно-дефлаторним карактером деловања.

Неолиберални и монетаристички модел развоја и стабилизације у нашој и светској привреди доживео је потпуни

сијском и банкарском капиталу.

- 6 Енормни војни расходи, огромни јавни дугови и стални буџетски дефицит, све већи дефицит платног биланса, „валутно ратовање“ и сл. многе економисте наводи на закључак да се у ствари ради о милитаристичком дириџизму упакованом у неолиберализам – који скида сваку заштитну политику неразвијеном свету, чинећи их потпуно отвореним за продор и деструктивно деловање светских моћника и финансијског капитала.

слом. Наша привреда и друштво се налазе у дубокој вишегодишњој финансијској и реалној (и другој комплексној) кризи, независно од глобалне финансијске кризе. Криза се продубљује и заоштрава, посебно у сфери незапослености, стабилности и дефицита у свим макроекономским односима.

Истина о стварном стању привреде и друштва мора се открити до краја да би се отворио пут и пронашао модел за дубоке и суштинске реформе привреде и друштва. Кризу и финансијски слом прати и криза државе и њених институција.

Модел привредног раста и полуге неолиберализма

Прихваћени (или наметнути) модел привредног раста је погрешан, уништава привреду и ствара огромну незапосленост, води до деструкције производње, уз огроман раст непроизводне партијске бирократије. Све полуге развоја и социјалне политике преузимају носиоци страног и домаћег финансијског капитала. Стратешки општи државни интереси су потиснути од стране сепаратистичких и ускостраначких интереса. Развој је постављен на основне „полуге“ неолиберализма: приватизација (брза, општа и неконтролисана) у основи погрешна и антиразвојна, либерализација свих тржишта (посебно тржишта капитала, увоза, новца и робних тржишта): децентрализација и дефискализација (са смањеном развојном улогом државе, али уз процес опште децентрализације и регионализације); равнотежа буџета и платнобилансних односа. Тржишни фундаментализам је као филозофија задоминирао, уз доминантан ослонац на увоз капитала (задуживање у иностранству) и „увоз развоја“.

Неолибералне догмате, које су се наметнуле друштву, не дозвољавају економију општег благостања, мада се сиромаштво повећава, врши велико раслојавање друштва, стални је раст масовне незапослености, драстичан пад броја становника, енормно задуживање у иностранству, одузимање власничких права запослених и економско-социјалне сигурности. Нараста проблем исплата пензија, социјалних услуга, разарања система образовања, културе и здравог начина живота и комуникација. Експерименти са шок-терапијом до-

воде до све ширих међусобних конфликта, отуђености, криминала, корупције - дакле трауматичне ситуације која постаје свакодневница. Тиме се бришу све перспективе здравог и одрживог развоја, пораста запослености и стандарда становништва. Цветање ендемске корупције руши све стубове правне државе и социјалне политике.

Слом развојних потенцијала привреде и имплозија раста

Теорија и политика дерегулисаних тржишта (неолиберални модел) доживели су потпуни слом у свим привредама, тако и код нас. Економска шок-терапија и фундаменталистичка доктрина у интересу финансијског домаћег тајкунског капитала и страног капитала је до краја огољена. Срушен је модел неолибералног капитализма.

Економски раст и поред прилива капитала кроз задужења од преко 80 милијарди долара у последњих дванаест година је врло низак, тром, успорен - с тенденцијом уласка у негативна кретања (имплозија развоја). Просечна стопа привредног раста од 2001. до 2012. износила је свега 3,2%, пораст производње 1,9%, а пољопривредне производње 0,8%. У 2012. остварена је стопа раста бруто домаћег производа од минус 2%, уз пад индустријске производње од 4%. У 2013. години планира се раст БДП од свега 2%, што значи да нема повећања националног богатства у ове две године. Од почетка кризе 2008-2012. године бруто домаћи производ је нижи за 4 милијарде евра, док је у истом периоду спољни дуг повећан за 12 милијарди евра, те је његово учешће у БДП повећано са 64% на преко 97%.

У периоду нове кризе 2008-2012. године просечна стопа раста бруто производа је минус 0,8%, док је учешће обавеза из спољних дугова у бруто производу 13%. Изабраним и упорно проведеним неолибералним моделом стабилизације и развоја производња је готово уништена и онеспособљена за развој.

Извршена је права деструкција домаће привреде, а посебно производног сектора.

Још није достигнут ниво развоја из 1999. године (тек око 40%, дакле ниже за 60%). Домаћи фактори развоја су бло-

кирани. Спор, тром и негативан раст заснован је са 80% на секторима који не производе разменљива добра (трговина, финансије, услуге, телекомуникације), а не на производњи роба (посебно не за извоз). При томе је 70% страног капитала уложено управо у ове секторе.

И даље се планира врло спор развој од 1,5% до 2%, док је притисак обавеза из спољних дугова све већи – доводећи до гушења развојних способности привреде и друштва. Целокупан прираст бруто домаћег производа у току године одлази на плаћање камата на иностране дугове.

УСПОРАВАЊЕ ЕКОНОМСКОГ РАСТА И КРИЗА

- у % -

	Стопа раста БДП	Годишњи прираст (милијарде евра)	Незапосленост у хиљадама	Инфлација	Спољни дуг у млрд евра	Стопа раста дуга	Однос дуга и БДП
2008.	3,8	4,2	728	6,8	21,1	23,0	67,6
2009.	-3,5	-3,8	730	6,6	22,5	7,0	77,9
2010.	1,0	-0,9	730	10,3	23,8	5,8	84,9
2011.	1,6	3,1	745	7,0	24,1	4,4	81,9
2012.	-2,0	-2,5	761	12,2	27,7	14,9	96,8

Извор: Билтен јавних финансија, бр. 3, 2013.

Улазак у кризу и продубљавање кризе на главним секторима привреде последица је изабраног и упорно проведеног погрешног неолибералног модела развоја и стабилизације. На његове негативне и готово погубне ефекте на нашу привреду и друштво благовремено је указано већ почетком 2008. године (самим првим знацима кризе).⁷ Кризу, која се продужава, прати и све већи спољни дуг, експлозиван раст

7 Детаљна разрада свих последица дата је у студији др Слободан Комазец: *Изубљене битке стабилизације и развоја на погрешној стратегији*, Београд, 2008, стр. 208. Све до сада формиране владе су неспособне и потпуно су упропастиле националну економију. „Спонзорисано“ разарање националне привреде без обнове, уз масовно сиромашење и незапосленост су њихови стварни „резултати“.

дефицита буџета, огроман дефицит спољне трговине, највиша стопа незапослености (у односу на све европске државе), мале и ниске бруто инвестиције, највиша стопа инфлације, енормно висока каматна стопа, рестриктивна монетарна и експанзивна фискална политика, уз високо прецењени курс домаће валуте. То су „саставни делови“ кризе у Србији, о којима желимо детаљније да расправљамо у наредним деловима рада.

*Приватизација као основна полуга
неолиберализма и масовна
ликвидација предузећа*

Брза свеобухватна приватизација је саставни део модела неолибералног развоја.

Од 2002. када је почела до 2012. године приватизовано је 2.373 предузећа, у њима је било запослено 334.964 радника, док је приход износио 2.576 милиона евра. Одмах је неуспешно приватизовано 636 предузећа са 83.000 запослених, док је пред стечајем 65% приватизованих. Још „послује“ 35%, али врло тешко. У овом процесу је изгубило посао 277.000, док за социјални програм за девет година није уложен ни динар. Инвестиције кроз процес приватизације су изостале.⁸ Највећи део се свео на продају имовине предузећа, одвођење у стечај, отпуштање запослених, промену програма производње или просто препуштање пропадању. Колективна (друштвена) предузећа су 2002. имала 680.000 запослених, док их је у 2013. остало свега 280.000.

Процесом приватизације је извршена огромна прераподела националног богатства уз помоћ привилегија и интересне спреге носилаца власти и криминалних структура. Нелегитимна приватизација друштвеног богатства праћена је и приватизацијом власти. Управљачки слој често спаја власништво над фирмама и друштвено-политичку моћ.

Приватизација, деиндустријализација, неоколонијални положај државе, уништавање домаће привреде и производње, праћени су криминогеним прерасподелама све мање новостворене вредности. Неолиберализам је и данас у Србији

8 Постојала је **обавеза** улагања у инвестиције око 1,1 милијарде евра. Колико је уложено када су инвестиције незнатно изнад амортизације.

владајућа економска, политичка и идеолошка основа модела развоја (стабилизације). И док ми завршавамо нашу приватизацију на западу у кризи цвета национализација и врло развијен државни економски интервенционизам.

Све даље приватизације треба зауставити, а до сада извршене темељито испитати и “жива“ предузећа вратити стварним власницима – запосленим. Постоји разрађен концепт како то остварити. О томе расправљамо нешто касније у овом раду.

Носиоци макроекономске политике уводе нам капитализам примитивног облика, готово првобитне акумулације капитала. Отворено се хвале „повратком у капитализам“. Уведен је неолиберални олигархијски систем. Радници који још раде у приватном сектору су без било каквих права, несигурни, експлоатисани до крајњих граница, без радног времена, претворени у ћутљиву и трпљиву масу. Све више доминира рад на одређено време, по уговору, за одређене послове, на пробу, волонтерски рад и сл. Већина грађана претворена је у модерне робове. Алтернатива томе је, ако се побуне и траже свој права, чланство у армији незапослених. Сретни су запослени да имају било какав посао, макар и слабо или никако плаћен. При томе, влада и осећање несигурности и страха. Сви они који се још држе на каквом-таквом послу страхују да лако остану без посла. Велика је историјска превара када су им њихова предузећа отета и продата тајкунима чије порекло капитала није ни тражено. Сада се открива да је то највећим делом капитал из криминогене зоне. Поништено је око 30% приватизација, али су предузећа у међувремену уништена или опљачкана.

Кроз процес плљачкашке приватизације предузећа су најпре одузета од запослених (преко проглашавања њихових предузећа као друштвено и ничије власништво), а затим продата или готово покљоњена уз провизије страном капиталу или домаћим носиоцима згнрутог (најчешће кроз криминалне радње) капитала. Финансијске пиране су покуповале позајмљеним или опљачканим новцем државно-радничко власништво и навукле дивовски спољни дуг.

Дебакл економије и друштва и нарастање новог економско-финансијског колонијализма је на сцени. Истовремено је то и концепт социјалног поларизовања и велике диференци-

јације у приступу новцу и капиталу, а то је управо нова стратегија финансијског капитала. На сцени је регресивни капитализам који води у хаос и суноврат привреде и друштва.

Финансијски капитал и новац су задоминирали политиком и економском сценом, али у функцији деструкције, а не развоја. Криминал је експлодирао. Корупција је постала саставни део свих операција капиталом.

Настало је врзино коло штрајкова, социјалних потреса, тешко руинирана привреда, немоћна држава и готово паника и немоћ власти која не види излаз. Нема ни визије, ни стратегије дугорочног развоја.

*Незапосленост, одлив стручне радне снаге
у иностранство и незапосленост
младе генерације*

Незапосленост је највећи проблем привреде и друштва. То је дугорочан проблем који се у условима привредне кризе, застоја, пада производње, убрзано погоршава.

За ових осам година остало је без посла у привреди преко 555.000 до тада запослених, а укупна за 400.000. Ако се настави овакав концепт уништавања привреде (предузећа) биће удаљени с посла у овој години 70.000 сада запослених. Структура запослених је врло неповољна. Од 2,7 милиона запослених на привреду отпада 352 хиљаде, а на промет и ванпривреду (и јавни сектор) 1.448 хиљада. Стварна стопа незапослености није 25% већ 29,7% и спада међу највише у Европи. При томе преко 200.000 младих је отишло у иностранство. Данас имамо званично не 760.000 већ 857.000 незапослених.⁹ Запослени су постали најамни радници. Незапосленост високообразованих кадрова креће се око 55%. Иза Србије по укупној незапослености је само Шпанија са готово 27% и Грчка са 26,9% незапослених.

Највећи део школоване младе генерације намерава да напусти Србију и оде у иностранство. Какав је то губитак,

9 Ако 105.000 ради, а не прима плату (и не уплаћују се доприноси) и то је у ствари категорија **незапослених**. И тај број треба додати званично незапосленим од 857.000. Тада се долази до 962.000 незапослених. Овај проблем је шире истражен (као и структуру незапослених по низу карактеристика) у раду др С. Комазец: *Слом долази – у вртлогу финансијске и економске кризе*, Београд, 2012. стр. 101-120.

каква нам је будућност нације? До краја 2003. године у иностранству је радило 346 хиљада лица старијих од 15 година, у томе 35.000 са вишом и високом спремом и око 45.000 незапослених са високим образовањем у земљи. У сектору привредних предузећа у последњих десет година незапосленост је повећана за 555.000. У привреди ради, а не прима плату, 105.000 запослених. Постојећа незапосленост због ниске стопе раста и застоја у инвестицијама се брже повећава него што се ствара нова. Повећање незапослености и социјални слом друштва великих друштвених размера, посебно младе генерације, угрожава не само њихову егзистенцију, већ ствара „изгубљену генерацију“.

*Експлозија спољног дуга, имплозија развоја
и дужничка омча – терети кризе*

Досадашња политичка олигархија и власти увукле су друштво и привреду у огромну презадуженост према иностранству. Спољни дуг је просто експлодирао. Презадуженост је постала један од најтежих монетарно-финансијских, развојних, социјалних и политичких проблема земље.

Спољни дуг Србије је повећан са 9,4 милијарди евра из 2001. на 20,3 милијарде у 2005. и преко 27 милијарди евра у 2012. години, дакле за десет година 18 милијарди. Сваки грађанин Србије дугује 4.000 евра за спољни дуг. Створен је терет дужничког ропства који постаје све већи. И даље се јури за страним кредитима, посебно за попуњавање буџетског дефицита – да не би дошло до банкрота и слома јавних финансија.

Највећи проблем је у томе што је намакнута омча спољних дугова. Уведени смо у презадуженост, тако да годишње обавезе из дугова (камате и отплате) у 2012. години износе 4,9 милијарди евра, а годишњи пад бруто домаћег производа од 620 милиона евра. Годишњи раст БДП износи у последњих 5 година око 0,2% а обавезе из спољног дуга 12-16%. Терети спољног дуга доводе економију и друштво под управу и уцену ММФ и страног капитала. Не ствара се довољно укупног богатства (БДП) само за плаћање камата на инодугове (камата 2,5-3% БДП).¹⁰ Годинама треба да радимо само

10 Само за камату на иностране дугове у 2013. години требаће издвојити преко једне милијарде евра, што је двоструко изнад **прираста** (оčekиваног) бруто

за доспеле обавезе из дугова. Камате на спољне дугове могу се плаћати само новим задуживањем. Настала је дужничка спирала. Сада се улази у фазу када се узимају нови да би се вратили стари дугови, али камате стално расту.

Сервисирање спољног дуга у наредном периоду је све теже и све скупле. Да видимо то на једном прегледу.

ГЛАВНИЦА И КАМАТА НА ДУГ
- износ у милијардама евра -

	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Главница и камата	2,5	4,1	4,9	6,0	7,1
У % бруто производа	5,8%	8,7%	17,3%	19,7%	21,5%
Учешће само камате (%)	1,2	2,6	2,5	2,5	2,2
Раст бруто производа (%)	1,0	1,6	-2,0	2,0	3,5

За 2013. годину планирано и процењени раст Према пројекту Фискална Стратегија, Министарства финансија Србије.

Обавезе из спољних дугова се кумулирају, посебно камате као фиксне обавезе (не могу се репрограмирати). Прираст бруто домаћег производа није довољан да се плате само камате на иностране дугове.

Да погледамо стварни терет и динамику спољног дуга и његов однос на бруто домаћи производ.

домаћег производа у тој години (2%).

БРУТО ДОМАЋИ ПРОИЗВОД И СПОЉНИ ДУГ
- у милионима евра -

	Бруто домаћи произ- вод	Спољ- ни дуг	Уче- шће дуга у БДП	Учешће дуга по равно- тежном курсу у БДП	Равно- тежни и бруто домаћи произ- вод*	К р и з а
2005.	20.306	12.196	60,1	82,6	14.767	
2006.	23.305	14.182	60,9	95,4	14.987	
2007.	28.468	17.139	60,2	106,1	16.168	
2008.	32.668	21.088	64,6	113,3	18.611	
2009.	28.883	22.487	77,9	114,4	19.661	
2010.	28.984	23.766	84,9	106,6	22.288	
2011.	31.143	24.421	81,9	110,4	23.377	
2012.	28.692	27.800	97,3	121,7	22.846	
Пораст						
2005- 2012.	8.386	15.604	73,6	106,3	8.079	
2008- 2012.	-3.966	+6.712	81,3	113,3	4.235	

*Равнотежни БДП по реалном (равнотежном) девизном курсу.

У периоду 2005-2012. бруто домаћи производ је повећан за 8,4 милијарде евра, док је спољни дуг повећан за 15,6 милијарди, дакле, готово двоструко више.

У време разбуцтавања нове кризе (2008-2012.) бруто домаћи производ је пао за око 4 милијарде евра, док је спољни дуг повећан за 6,7 милијарди. Није необично да је учешће дуга у БДП повећано са 64,6% на преко 97%.¹¹ Врло је висока задуженост у односу на стварано национално богатство. Србија је дошла у фазу презадужености (високо задужена). Ово се посебно испољава када се сагледају доспеле обавезе из дугова и прираст бруто домаћег производа.¹²

Дошло је до отвореног сукоба интереса финансијског отуђеног и спекулативног капитала и рада.

11 Званична статистика ово учешће приказује са 85,6% (Видети: НБС, Извештај о инфлацији, март 2013, табела А.

12 Превремено враћање иностраног дуга од 435 милиона долара (од укупно 860 милиона) Лондонском клубу у 2013. години, да би се узели нови кредити под повољнијим условима је добра политика реконструкције дугова.

ГОДИШЊИ РАСТ БРУТО ДОМАЋЕГ ПРОИЗВОДА
И ОБАВЕЗЕ ИЗ СПОЉНОГ ДУГА
- у % -

	Пораст БДП	Учешће обавеза	Годишњи при- раст у млрд евра		Учешће дуга у БДП
			БДП	Дуг	
Просек 2001-2012	3,2	7,4	8,4	12,0	76,2
Просек 2008-2012.	-0,8%	13,0%	-3,9	11,9	85,0

Све веће задуживање државе води ка њеном све бржем банкротству. При томе велики терет отплата спољних дугова онемогућава и озбиљно фискално растерећење привреде и уравнотежавање буџета.

Спољни дуг је „заменио“ средства иначе велике и неуспешне приватизације. Распродају националног богатства заменила је претерана инозадуженост и спољни дугови. Већ је настала фаза великог одлива националне акумулације (штедње) у иностранство. Како ће се враћати спољни дугови, из чега ће се финансирати инвестиције и како покренути производњу и развој?

Власт нема ни визију, ни концепт и добру стратегију задуживања. Србија је банкротирала, само још то нико није рекао (чим се ушло у фазу коришћења нових дугова за отплату доспелих).

Не постоји контрола употребе и коришћења капитала, посебно узетог као финансијски кредит у иностранству. О ефектима употребе и усмеравању овог капитала тешко је уопште говорити.

Капитал следи само своју логику и интерес, а не развој и осамостаљивање привреде од доминације иностраног капитала. Настао је дужнички шок и дужничка криза. Државом и привредом фактички управљају страни кредитори и домаћи тајкунски капитал.

Експлозивни раст буџетског дефицита и криза јавног сектора

буџетски дефицит и систем финансирања дефицита

Буџетски расходи, приходи и све већи дефицит постали су највећи проблем државе и привреде (уз незапосленост).

Колики је стварни дефицит консолидованог буџета Србије од 2009. године, а колики у 2010. и 2011. и 2012. години? Одакле да се зна када се скрива од јавности. Буџет је у огромном скривеном дефициту. Настао је гигантски буџетски дефицит, чија кумулација доводи до његовог аутономног раста (задужењима, каматама и отплатама из буџета).

ФИНАНСИРАЊЕ КОНСОЛИДОВАНОГ БУЏЕТСКОГ ДЕФИЦИТА¹³

- Консолидовани буџет, у милијардама динара -

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
1. Примарни дефицит буџета	70,4	121,4	136,5	158,4	217,4
2. Остали издаци	44,8	171,7	256,6	308,5	358,8
- Отплата главнице домаћим	32,5	155,3	229,9	276,6	269,5
- Отплата главнице иностраним	9,0	12,8	25,7	27,0	50,0
- Набавка фин. имовине	3,3	3,6	1,0	4,9	39,3
3. Примарни дефицити и обавезе	115,2	293,1	353,1	466,9	576,2
4. Финансирање дефицита и издатака	70,7	330,6	383,2	507,4	607,7
- Приватизација	37,5	37,9	6,5	5,1	21,7
- Домаће задужења	25,5	248,2	304,8	344,5	374,1
- Страно задужења	6,2	6,7	70,6	156,7	201,6
- Примања из отплате датих кредита	11,5	1,9	1,3	1,2	10,3

13 Видети шире о томе у студији др С. Комазец: *Криза финансирања буџета и државе благостања*, изд. Астерих, Београд, 2013, стр. 228 и 231.

Стално кумулисање дефицита буџета праћено је сталним растом јавног дуга, а тиме и терета отплата главнице и камата.

Отплата главнице се може финансирати новим задужењем, али се терет камата као нееластичних расхода стално при томе повећава. Држава субвенционише каматне стопе приватних (и страних) банака, а у исто време се задужује код њих путем емисије и аукцијске продаје државних записа по високим каматним стопама. Формиран је аутоматизам сталног раста дуга се формира – водећи га у нужни каснији репрограм (отпис дела дуга). Дакле, вртоглаво и незаустављиво се повећава јавни дуг. Све веће задуживање државе води ка све бржем финансијском банкроту.

Економија и јавне финансије су у великој турбуленцији. Структурни буџетски дефицит тражи и такву структурну буџетску политику. Дефицит се стално повећава, при чему је стварни дефицит далеко већи, од званичног. Углавном се говори о Републичком буџету, а не о консолидованом буџету. Стварни консолидовани дефицит је нарастао на 393 милијарде у 2010. или 13% БДП, у 2011. години уместо 158 милијарди динара на 467 милијарди или 14% БДП и у 2012. години уместо 217 милијарде чак 635 милијарде (19%). Дospelе обавезе из дуга у 2014. се повећавају на преко 7 милијарди евра.

Како се финансира буџетски дефицит и дospelе обавезе из буџета? У 2011. то се финансирало са 507 милијарди динара (из домаћег задуживања 344 милијарде, из страног задуживања 157,6 милијарди и приватизације свега 5 милијарде).

У 2012. допунско финансирање расте на 608 милијарди динара (у томе се на домаће задуживање односи 374 милијарде, страног задуживање 202 милијарде, приватизацију 22 милијарде и отплате раније датих кредита 10 милијарди).

Само на плаћање камате на кредите за финансирање буџета одлази 1,5%-2,5% БДП, што је веће од годишњег прираста БДП.

Сада је потребно видети и стварни консолидовани буџетски дефицит.

КОНСОЛИДОВАНИ БУЏЕТСКИ ДЕФИЦИТ
- у милијардама динара -

	Званични дефицит	Учешће у БДП (%)	Други издаци	Укупан дефицит	Учешће у БДП (%)	Повраћај ПДВ	Бруто дефицит	Учешће бруто у БДП (%)
2009.	-121	4,8	-172	-293	12,1	-70,5	-363,5	13,4
2010.	-136	4,5	-256	-392	13,2	-88,5	-480,5	16,8
2011.	-158	5,0	-308	-466	17,1	-101,2	-567,2	17,9
2012.	-218	7,1	-417	-635	19,3	-121,5	-758,4	23,3

Извор: Билтен јавних финансија Министарства финансија Србије.

Наведеним подацима није потребан никакав коментар, они јасно показују сав терет формираног дефицита буџета и дуга који то прати. Званични (примарни) дефицит износи 218 милијарди динара или 7,1% бруто производа. Ако се томе додају доспеле обавезе из кредита од 417 милијарди динара дефицит се повећава на 635 милијарди или 19,3% бруто производа. Томе треба додати и повраћај ПДВ који повећава расходе буџета, тада је бруто дефицит 758,34 милијарде или 23,3% бруто производа. То је огроман терет јавног сектора који је све теже финансирати. настаје експлозивни раст јавног дуга.

Дужнички терет, јавни дуг и дужничка омча

Јавни дугови су експлодирани, редовни приходи буџета сужени, а буџети са све већим дефицитом. Јавни дуг државе Србије је готово неконтролисано повећан, тако да је дошло до прве експлозије задужености. Настао је тзв. дужнички шок и отворена дужничка криза.

ДУЖНИЧКИ ТЕРЕТ И ЈАВНИ ДУГ¹⁴
- у милијардама евра -

	Спољни дуг	Јавни (државни) дуг	Од тога дуг државе		Учешће дуга државе у БДП (%)
			Унутрашњи	Спољни	
2008.	21,1	8,8	3,2	5,6	29,2
2009.	22,5	9,8	4,1	5,7	34,8
2010.	23,8	12,0	4,8	7,2	44,6
2011.	24,1	14,5	5,7	8,8	51,1
2012.	27,7	17,8	6,4	11,4	65,2

Доспеле обавезе из спољног дуга (камата и отплата) у 2012. су веће од прираста бруто производа (БДП је смањен за 2%). Отплата дуга у 2013. износиће 16% бруто производа, док ће раст износити око 2%. Камате на спољни дуг могу се отплаћивати само новим зајмовима, при чему се јавља „дужничка спирала“. Тиме је држава постала дугорочно зависна од дужничког облика финансирања и страног капитала.

Јавни сектор са формираним јавним расходима и већ формираним обавезама не може се даље финансирати без новог задуживања. Највећи је проблем што се ново задуживање користи за подмиривање обавеза из доспелих кредита у финансирању буџета. Нето прираст средстава за финансирање јавних потреба изостаје. Порези и други јавни приходи морају да преузму функцију финансирања буџетске потрошње! Само великим порастом пореза (ПДВ, царине, доприноси, акцизе), а то је даље гушење привреде и становништва.¹⁵ Друга полуга развоја мора се укључити, то је монетарно-кредитна политика у функцији оживљавања привредног раста, уместо често стабилизационе функције, а затим нова каматна политика, систем расподеле и спољнотрговински систем. Остаје, дакле, као могући систем дугорочног здравог финансирања

14 Јавни дуг (државе) већ крајем марта 2013. достигао је износ од 19,6 милијарди евра. Званично се тврди да то износи 57,8% бруто домаћег производа. Међутим, то износи око 67,6% бруто производа.

15 У 2013. години настављен је раст буџетског дефицита изнад планираног. Тако је у периоду јануар – април буџетски дефицит износио 76 милијарди динара, док је за целу годину планиран на 121 милијарду. Оваква динамика прихода и расхода води дефицит у 2013. од 250 милијарди.

само оживљавање привреде и преко тога стварање додатних јавних прихода.

*Буџетска криза и социјални слом друштва
– криза државе благостања*

У ових десет година број пензионера порастао за 560 хиљада, тако да данас имамо око 1.705.000 пензионера. Истовремено спадамо међу најстарије нације у Европи, при чему нема никакве популационе политике. Један пензионер на једног укупно запосленог. Број пензионера ће се и даље стално повећавати.

Сада су пензије постале највећи проблем буџетске политике, а биће и све већи јер падају јавни приходи и доприноси због уништавања привреде и огромног пада запослености (доприноси). Пензије се финансирају са свега 51% доприноса, а 49% из осталих буџетских прихода.

Односи су доведени до неиздрживог стања. Пуцање социјалне полуге је неминовно. Све мање се ствара БДП уз све мање могућности исплата камата на дугове, плата, пореза и доприноса. Становништво стари, а криза се продубљава, уз све већи број пензионера и издржаваних на једног запосленог.

Намерно је одмах укинут Завод за обрачун и плаћања (ЗОП) као државна контролна институција, јер он „нема шта да тражи у доминантно приватно-тржишној привреди“. То је тај неолиберални догматизам и тржишни фундаментализам. Последица тога је да је наплативост пореза и доприноса пала са некадашњих 92-94% на свега око 35%-43%. Буџетски дефицит ће бити све већи и све теже финансиран. Пошто се финансијски токови не држе под контролом годишње се изгуби око 500 милиона евра пореских прихода.

Ко ће да уплаћује доприносе када је незапосленост све већа, а плате све ниже, уз инфлацију која је већ потпуно обезвредила раније повећање пензија.

„Замрзнуте пензије већ су инфлацијом обезвређене, само у 2010. години за 7,1%, а у 2012. години за додатних 8-10%. У последње три године пензије реално падају за око 25%.

Фонд ПИО је у дефициту од 50% (толико недостаје средстава доприноса) што се мора попуњавати из пореских прихода (трансферима).

Извршена је огромна прерасподела друштвеног богатства уз помоћ привилегија, а огромни профити се згрћу на плјачки и економском пропадању Србије. Друштво је доживело прави социјални слом. Стандард уз убрзавање инфлације свакодневно пада. Већина грађана претворена је у модерне робове. Шта рећи о готово један милион незапослених. Садашњост се проживљава од већине становништва без идеала, визије и сагледавања бар блиске будућности. Социјалне групе само брину за одржавање своје позиције и права, постајући потпуно равнодушне према друштву у целини. Социјална драма доводи до располућеног друштва. Све се свело на голо преживљавање и све већа одрицања, а обogaћени слојеви на све већу грамзивост и криминал.

Што је Србија сиромашнија то су социјалне разлике и социјалне напетости све веће. За социјалне очајнике европске интеграције не значе ништа. Та чиста капиталистичка утопија довела је до разарања социјалне државе.

Инфлаторна прерасподела и обарање реалне потрошње становништва

Рестриктивна монетарна политика базирана на неомонетаризму и неолиберализму, преузета је од неколико развијених држава и не одговара привреди у развоју као што је наша. Рестриција новца и кредита ствара огромну великовидност и неплаћања, доводећи до гушења производње и развоја. Инфлација у Србији није монетарног порекла, већ трошковног типа, тако да обуздавање овакве инфлације монетарним кочницама (и високим каматама) не смирује цене, али сигурно гуши производњу и ствара додатну незапосленост.¹⁶ При томе је настала „експлозивна смеша“ високе инфлације и високе незапослености.

16 Потпуно погрешан концепт монетарне политике код нас детаљно је истражио са свим негативним ефектима у студији др С. Комазец: *Монетарна политика, стабилност и економски раст*, Чигоја, Београд, 2010. стр. 662. Исто такву критичку анализу налазимо и у књизи *Монетарна и фискална политика и економски раст*, Чигоја, Београд, 2009. стр. 860.

ИНФЛАЦИЈА И НЕСТАБИЛНОСТ ПРИВРЕДЕ СРБИЈЕ
- у % -

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Циљана инфлација	3-6	2-5	2-4	2,4	5,5
Планирана (очекивана)	5,5	7,6	6,0	5,2	4,0
Остварена – укупна	8,6	6,6	10,3	7,0	12,2
- Регулисане цене	6,8	15,5	12,0	10,5	16,0
- Слободне цене	10,3	4,1	8,6	7,0	9,9
- Цене пољопривреде	13,5	-1,0	11,6	11,6	36,0

Извор: НБС, Извештај о инфлацији, март 2013.

Сви облици цена (слободне, регулисане, пољопривреде) су често и двоструко више од планиране инфлације, а посебно циљане инфлације.

По висини инфлације Србија се налази на самом врху инфлаторне лествице у Европи. Овде не наводимо податке за друге државе, осим за ЕУ и еврозону.

РЕАЛНЕ ЗАРАДЕ И ПЕНЗИЈЕ - ПРОСЕЧНЕ
- међугодишње реалне стопе раста -

	Просечне нето зараде	Зараде у јавном сектору	Зараде у образовању и култури	Зараде у здравству	Просечна пензија
2009.	0,5	-6,6	-7,7	-7,3	-6,1
2010.	-8,0	-8,0	-7,0	-9,9	-7,1
2011.	2,0	1,4	-1,3	-0,2	-3,6
2012.	-3,3	-5,3	-6,0	-6,8	-8,0

Извор: Исто као за претходну табелу

Реалне зараде и пензије су већ неколико година у великом паду. Обарање стандарда и потрошње уз велики инфлаторни удар је веома изражено, тако да се ради о великом обарању финалне тражње и потрошње. То додатно обара произ-

водњу и развој. У периоду кризе (2008-2012) реалне зараде су пале за 8,8%, зараде у јавном сектору за 18,5%, образовању 22%, здравству 24,2% и пензија 25%.

Инфлација је готово шест пута виша у привреди Србије у односу на инфлацију у Европској унији.

Овде нас интересује инфлаторна прерасподела националног дохотка, посебно у односу на зараде и пензије (и друга социјална давања), док се финансијски и банкарски капитал „осигурао“ на два начина: 1) Високом реалном каматом, и 2) Додатним депозитима које „надувава“ инфлација (али и процесима мултипликације кредита и депозита).

ИНФЛАЦИЈА, ЗАРАДЕ И ПЕНЗИЈЕ
- апсолутни износи -

	Нето зараде	Стопа раста реално	Про- сечна пензија	Реални раст	Стопа инфла- ције	Однос пен- зије и зараде
2001.	6.078	16,5	4.505	17,9	40,7	74,1
2007.	27.759	19,5	13.612	4,7	10,1	49,0
2008.	32.746	3,9	17.680	14,3	6,8	54,0
2009.	31.733	0,2	19.788	-6,1	6,6	62,4
2010.	34.142	0,7	19.890	-7,1	10,3	58,3
2011.	38.364	0,2	21.285	-3,6	7,0	54,7
2012.	41.377	3,0	22.270	-8,0	12,2	54,8

Извор: Билтен јавних финансија Министарства финансија Србије, бр. 12, 2012.

Однос пензија према нето зарадама пао је са 74,1% из 2001. на свега 54,8% у 2012. години, с тенденцијом даљег погоршања (због оштрог ограничавања годишњег раста пензија).

Смањење реалних примања и пензија није завршило у инвестицијама и порасту акумулације. Спекулативна економија и финансије су „апсорбовали“ те „инфлаторне добитке“.

Социјална деструкција и фискална консолидација

Незапосленост и структура незапослених

У привреди и друштву су настали велики дебаланси у свим секторима и односима макроекономских агрегата. Посебно је наглашена финансијска криза јавног сектора и готово парализа јавног финансирања. Сада је основна стратегија да се „избегне банкрот државе“.

Досадашњи модел развоја задужи се – позајми – потроши, а пре тога распродај (кроз приватизацију) све вредно у привреди, довео је до економско-финансијског суноврата у кризу и социјални слом друштва с огромном незапосленошћу. Радници при томе постају све више „унајмљени на одређено време.

Огроман пораст незапослености, укупне, а у привредном сектору посебно, довео је до пораста незапослених до сада за преко 430 хиљада, а у привредном сектору преко 555 хиљада. Незапосленост се процењује на 860 хиљада, при чему је стопа незапослености око 30%. По висини стопе незапослености Србија је на првом месту у Европи.

СТОПА НЕЗАПОСЛЕНОСТИ – УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД - у % радно способног становништва -

	2011.	2012.
СРБИЈА	23,7	29,7
Шпанија	25,5	27,0
Грчка	25,0	26,9
Евروزона	10,1	11,5
Италија	8,4	10,6
Немачка	5,9	5,5
Русија	6,6	6,4

Извор: ММФ и ЕУРОСТАТ

По стопи незапослености Србија је на првом месту у Европи. Проблем је у томе што је и структура запослених нагло погоршана – велики пад у привредном сектору, а пораст у јавном сектору.

СТРУКТУРА ЗАПОСЛЕНИХ У СРБИЈИ
- апсолутни износи -

	2001.	2003.	2005.	2008.	2012.
Запос- леност – укупна	2.101.668	2.041.395	2.068.964	1.999.476	1.722.048
Јавни сектор ¹⁷	506.000	510.000	493.000	487.000	556.000
Неза- послени	780.541	944.939	1.011.139	794.000	870.186

Извор: Билтен јавних финансија, Министарства финансија Србије, бр. 12. 2012.

Стварна стопа незапослености – лица која траже запослење крајем 2012. године износе 29,7% а не званична 25,5%.

Треба обавезно у разматрању проблема незапослених видети и њихову структуру – како по образовању, тако и старосну структуру. Према образовању без школе је 3,1%, ниже образовање има 18,4%, средње образовање 66,8%, високо и више образовање 18,4% (135.860). Незапосленост по старосној структури је врло неповољна. Тако незапослени између 15 и 34 године формирају 44%, док су старији од 45 до 65 година 34%. При томе 248.877 лица траже посао први пут. Отказ због гашења предузећа добило је 221.557 до тада запослених, али са вишом старосном групом. Незапосленост младе генерације је 55% и међу највишим је у Европи (поред Шпаније). Већ сада се више не појављује 125 хиљада (због година старости и изгубљеног поверења). Стално незапослена радно способна снага износи око 1.158.000 становника. Да ли је на сцени социјални дарвинизам, уз „нормализацију грабежи“ и пљачке јавног (друштвеног) капитала? Развија се социјална драма „распопућеног друштва“.

17 Интересантно је видети структуру запослености у јавном сектору. Тако је у 2012. години од укупне запослености на **централну** администрацију одлазило 34.313 запослених, локалну администрацију 60.110, армију 36.000, полицију 48.414, правосудје 21.713, образовање 125.127, здравство 104.600, култура и социјална заштита 7.798 запослених. То износи укупно 556.000 запослених у јавном сектору.

Пензионери и социјални слом друштва

Порастао је и број пензионера у овој декади за 600.000. Сваке године број пензионера се повећава за 35.000, а у 2013. години за нових 50.000, док се број запослених смањује за 50-70.000 годишње. Може ли овакав социјални систем да издрже? Сигурно не може! Већ сада се пензије покривају са 48,3% из буџетских дотација.

ПОКРИЋЕ ПЕНЗИЈА ИЗ СРЕДСТАВА ДОПРИНОСА
- у % -

	1995.	2011.	2012.
Доприноси ПИО	86,1	53,7	51,7
Порези и буџет	13,9	46,3	48,3

Извор: Билтен јавних финансија, бр. 12, 2012.

Тренутно је 1.703.000 пензионера, чији број расте брже од број запослених. Сада је однос пензионера и укупно запослених 1 : 1. Дакле, на једног запосленог у привреди, која грца у великвидности и угушена скупим кредитима банака, презадужена (у земљи и иностранству) долази два пензионера, два издржавана до 15 година старости, али и један незапослени. То је однос 5 : 1. при томе и 105.000 прима нередовне плате.

Социјалну помоћ прима 834.000 становника. При томе је држава напустила прилику да изради стварну социјалну карту становништва. Испод 200 евра преживљава преко 2 милиона грађана. Од укупног броја пензионера преко 990.000 прима испод 22.000 динара. Пољопривредни пензионери примају просечно 9.373 динара, а при томе 173.000 пољопривредних пензионера прима испод ове суме. До 11.450 динара прима 227.000 грађана. Испод 15.000 живи 571.000 грађана. На минималцу живи 140.000. Без плате још ради 105.000 запослених. Само 19% фирми уредно измирује зараде. Социјална структура друштва коју су створиле антиразвојне владе у претходних десет година је заиста страшна.¹⁸

18 Прелазак великог дела легалне економије у сиву и црну зону, уз неплаћање пореза и доприноса, али и неуредно плаћање зарада – постало је масовна појава. Ефикасност наплате пореза и доприноса из периода ЗОП-а износила је

Сиромаштво великог дела становништва и незапосленост се нагло повећавају. Постојећа социјална инфраструктура је потпуно девастирана. Криза се продубљује и на социјалном подручју. Прете и растући сукоби класних интереса.

Сиромаштво и економија неизвесности

Створена је економија страха и неизвесности.

Социјално раслојавање је огромно. Свега 30.000 грађана има више од 1.000 евра месечно (то чини 0,5-1%). Примања изнад 106.000 динара има свега 153 пензионера. Просечна пензија покрива 35% потрошачке корпе, а просечна плата 64%. Однос пензија према платама пао је са 74% из 2001. на 51-54% у 2011-2012. години.

ПОТРОШАЧКА КОРПА, ПЛАТЕ И ПЕНЗИЈЕ - у динарима и евр -

	Просечна плата	Плата у евр	Потрошачка корпа	Потрошачка корпа у евр	Просечна пензија	Пензија у евр
2008.	32.746	369	45.114	509	17.680	199
2009.	31.733	331	47.782	499	19.788	201
2010.	34.142	324	52.701	500	19.890	189
2011.	38.364	367	58.657	532	21.285	202
2012.	41.377	365	65.000	572	22.450	198

Стога и за социјалне очајнике европска интеграција не значи ништа, осим политичке флоскуле.

Сада просечна плата покрива 38% потрошачке корпе. Пензије већ четврту годину реално падају између 5% и 8% годишње. Сада се морају успорено повећавати за 2% уз инфлацију од 12-13%. Реални пад пензија и социјалних примања у последње четири године је око 30%. При томе пензије постају један од главних извора издржавања породичних буџета.¹⁹

94%, а сада је пала на 37-43%.

19 У укупним примањима домаћинстава Србије на зараде отпада 40%, пензије 37,2%, дознаке 6%, помоћ са села 5,5%.

Није ништа необично да социјални песимизам стално расте и да је незадовољство условима живота масовно. Варљиви и површински социјални мир повремено нарушаван појединачним (а не масовним и синхронизованим) штрајковима, неповезаним демонстрацијама социјално угроженог огромног дела популације – не угрожава инсталиране политичке структуре и страначке позиције. Масовно незадовољство и гнев, осећај понижености и бесперспективности допуњени су осећајем масовне манипулације. Стога расте неповерење у странке и јавне институције.

Окови криминалног капитала и деструкција привреде и друштва

Финансијски капитал није у функцији реалних инвестиција, стварања вредности и оплодње богатства

Стравична је економска и социјална ситуација, која се не решава, већ се и даље нагло погоршава, уз кумулисање проблема и њихово негативно међусобно подстицање, се не може решити само начелним обећањима.²⁰

Сталним растом курса динара уз растућу инфлацију, пензије и социјални трансфери ће све више реално падати. Стога је стварно замрзавање пензија и социјалних давања равно „социјалном геноциду“.

Настала је злокобна спирала економског опадања и социјалних могућих потреса. Истовремено се развија и духовна криза и духовни слом друштва. Садашњост се претворила у голо преживљавање маса и духовно умирање, односно труљење.²¹ Богати слојеви све више отуђени, стварају свој „одвојени“ свет интереса и повезаности – осуђени су на монотонију, духовни егзорцизам, досаду и грамзивост (куму-

20 Сада се види колико је важна констатација да се „гувернер Народне банке више брине о статистици инфлације, а не о развоју, производњи, запослености и сиромаштву.

21 Драматично упозорење Фискалног савета из јуна 2012. године да је могућа **експлозија цена и масовно отпуштање** запослених, неконтролисани раст курса евра, смањење или замрзавање плата у јавном сектору и пензија (након њиховог реалног пада за три последње године готово 20%). **Несолвентност државе је на видлику.**

лисање спекулативног капитала). Криминогени капитал је задоминирао политиком и економском сценом Србије.

Финансијски капитал и новац су задоминирали политиком и економском сценом, али потпуно неконтролисани. Криминал је задоминирао и продро у све поре система, док је корупција постала саставни део свих послова и операција капиталом. Капитал ван јавне контроле није стављен у функцију реалног стварања, оплодње богатства и реалних инвестиција у привреди. Спекулативни капитал руши финансијски систем, морал и праве вредности. Нови систем мора да почне од промена односа рада и капитала, али и потпуном контролом токова новца и капитала.

Извршена је огромна прерасподела друштвеног богатства уз помоћ привилегија, политике, приватизације, док се огромни профити згрћу на пљачки и економском пропадању Србије. У наметнутој несамосталности, доминацији иностраног капитала и интереса западних држава – онемогућава се економија општег благостања, сиромаштво се повећава, раслојавање, стални је раст масовне незапослености, драстичан пад броја становника, одумирање социјалне сигурности маса. Социјални бунт може да прерасте у снажан покрет масе незапослених, гладних, обесправљених, али и већег дела високообразованих и стручних делова друштва.

„Положај Србије је данас драматичан. Она је цивилизацијски и етнички располућена, социјално-класно подељена, привредно разорена, вредносно у стању аномије, демографски девастирана“.²²

„Србија се налази... пред економским и социјалним сломом“.²³ Слажемо се са ставом аутора да је „крајње време за промене на трагу открића новог алтернативног пројекта како за излазак из кризе, тако и за дугорочан одрживи и хумани развој“.²⁴

Излаз из зачараног круга привредне депресије, финансијске кризе и слома, уз раст материјалног сиромаштва – који воде у све дубљу финансијску и социјалну кризу, може бити само преко високих стопа привредног раста, оживљавања

22 Др Љубиша Митровић: *У вртлогу транзиције*, Филозофски факултет у Нишу, 2012, стр. 244.

23 Исто, стр. 244.

24 Ибидем.

привредне активности преко активирања свих домаћих фактора развоја.

Доминација финансијског спекулативног банкарског капитала

Одвајање финансијског од реалног капитала – класни сукоби рада и капитала

Привреду и државу воде кадрови без идеја, визије и концепта развоја (имају концепт, али је потпуно погрешан и погубан). Нема дугорочне стратегије развоја. Нема новог модела и макроекономске политике. Наставља се по прихваћеном и развојно убитачном моделу.

Све се своди на фразу „ЕУ нема алтернативу“, „евроатланске интеграције“, „европски пут нема алтернативу“, „инвестиције за будућност“, „Србија на добром путу“ и сл. И нова влада (у којој је половина старе) наставља потпуно исту макроекономску политику.

Садашње руководеће екипе су недорасле огромним развојним, финансијским и социјалним проблемима. Многа руководећа места у привреди и држави заузели су партијски кадрови недорасли социјалној, развојној и државној драми. Треба увести и нови термин дилетантократија (поред стандардних као елита, олигархија, плутократија, партитократија, тајкунизам). Политичари на власти који се саморепродукују нису способни да нађу одговоре на троструку драму Србије – социјалну, развојну и државну. Резултати су до сада поражавајући.

Може ли се на њиховом моделу и макроекономској политици која се и даље наставља изаћи из вишегодишње кризе, и решити нагомилани проблеми? Не може! Екипа која нас је увукла у кризу и огромну незапосленост не може понудити друга решења, јер подредили су националне и државне сопственим интересима и крупном финансијском капиталу, а раднике и осиромашено становништво гурнули на маргину друштва и обичну гласачку машину у немаштини и незнању.

На изборима се купују за безвредне ствари. Треба ли нам тај сплет интереса, гушење развоја и уништавање нације?²⁵

*Функционално и развојно спајање рада
и капитала у предузећу – развојни импулс*

Да појаснимо концепт спајања рада и капитала у предузећу.

Фиксни капитал предузећа се амортизује, док се запослени сада третирају као трошак (брutto лични доходи) и одлив средстава из предузећа. Претварањем запослених у власнике (акционаре) предузећа, уз помоћ добијених јевтиних банкарских кредита, нестаје супротност интереса запослених и развоја фирме. Запослени (акционари) део личног дохотка (као амортизацију радне снаге и обнове капитала) месечно улажу при исплати пореза и доприноса у фонд за развој предузећа. Тиме се адекватно могу снижавати порези (и доприноси) из личног дохотка, а јачати финансијска моћ предузећа (самофинансирање). То је интерна акумулација и удео радника у формирању капитала предузећа (акционарски капитал запослених) за модернизацију и развој предузећа.

У основи сада се мења интерни и развојни однос: предузеће – запослени – држава. Из основа мења се положај рада у структури:

- 1) Средства, расподеле и улагања,
- 2) Формирања сопственог капитала за развој предузећа,
- 3) Третирање рада и радника као капитала предузећа, а не финалне потрошње, тежње само за раст доходака запослених (краткорочни циљ), а тиме и слабљења средстава предузећа одливом у личну потрошњу. Тиме се укида супротност интереса радника и развојне функције (средстава) предузећа,²⁶

25 Стварној дубинској реформи система опираће се свом снагом удружени (повезани) домаћи и страни интереси и снаге. Њихов циљ је да се онемогући свака **алтернатива** која има стварна просоцијалистичка („држава благостања“), патриотска, слободарска – а то значи **антивазална обележја**.

26 Овде истичемо један интересантан случај из стварности који потпуно потврђује наш концепт. Наиме, крушевачки „Југопревоз“ је у власништву радничког конзорцијума, јер су га радници купили као акционари и отплатили га у

- 4) Незапослени високообразовани кадрови добијени наменски кредит код банака улажу као свој капитал (у фонд за развој) при запошљавању у предузеће, чиме јача капитал предузећу, уз измену власничких односа,
- 5) У предузеће улази свежи капитал и нова стручна радна снага,
- 6) Створен је покретачки импулс за дубинске реформе привредног и финансијског система.

Сада могу да крену нови програми и развој.

Шта се сада битно мења? Да наведемо неке основне функционалне односе:

1. Повећава се стална ликвидност предузећа,
2. Смањује се екстерна задуженост, кредитне обавезе и камате,
3. Повећава се финансијска самосталност привреде,
4. Мењају се односи у предузећима (привреди), посебно односи рада и капитала, односи предузећа и државе, односно банака,
5. Колектив (запослени) постају носиоци капитала и развоја, сигурности и модернизације,
6. Контрола употребе, коришћења и ефеката капитала се повећава на највиши степен,
7. Мења се однос према науци и квалитетном образовању (знању и способностима),
8. Политичари и политика се маргинализују (посебно ако се уведе закон да политичари својом имовином гарантују резултате које обећавају),
9. Цели систем развоја, вредности и квалитета враћа се према предузећу и ствараоцима вредности,
10. Банке и банкарски кредит се стављају у своју „природну“ функцију развоја и ликвидности,
11. Омогућава се друштвена контрола свих новчаних токова,

уговореном року (2010.) и данас успешно послују и инвестирају. Многи нису веровали у акционарство те врсте, када је 2005. то предузеће купио највећи раднички конзорцијум у Србији, уредно га отплатио и данас врло успешно послује. То је познати модел **докапитализације**.

12. Сасецају се кроз нови систем сви корени корупције и криминала – који данас уништавају привреду и друштво,
13. Капитал предузећа (фиксни, обртни, информативни, људски креативни) постају јединствена функција развоја и сигурности предузећа.

Друштво се окреће ка производњи и стварању богатства насупрот данас доминантне спекулативне и плачкашке економије (економије деструкције).

Закључак

Да ли смо били на прагу грчке дужничке кризе и банкрота јавног сектора?

На бази постојећег модела Србија нема могућности да изађе из кризе, привредне заосталости и могућег економско-социјалног суноврата, али и настале презадужености. Такав систем и модел, који више не функционишу, не могу се реформисати, посебно парцијалним потезима, они се морају хитно напустити. Потребан је потпуни развојни заокрет и филозофија развоја (да се не упадне у један облик грчке дужничке кризе и банкротства јавног сектора).

Потребна је радикална и дубинска реформа у изградњи новог привредног система са свих десет подсистема – који ће целу нацију дићи на ноге и активирати домаће факторе развоја. Требају нам темељне промене наших друштвених односа и нова стратегија оздрављења привреде и друштва, али и потпуно другачија макроекономска политика.

Из самих основа треба мењати и усмерити на развој, а не искључиво стабилизацију цена и девизног курса, следеће делове система:

1. Монетарну и кредитну политику,
2. Фискалну политику у целини,
3. Политику инозадуживања (контрола задуживања, употребе и ефеката прилива капитала),
4. Потпуно другачија каматна, курсна, пореска, банкарска политика,

5. Политика „пуне запослености“, посебно младих и школованих кадрова,²⁷
6. Све мере макрополитике треба усмерити ка предузећу и на развој. То је *срце система*. Први пут желимо да спојимо рад и капитал у предузећу, а капитал преусмеримо са спекулативних трансакција на програме и производне инвестиције,
7. Треба и могуће је активирати домаће умртвљене факторе раста (у теорији економског развоја постоји 27 аутономних фактора раста),
8. Економско и финансијско јачање привредног сектора, уз контролу свих новчаних токова,
9. Циљ нам је убрзани привредни раст којим би се осигурало редовно измиривање обавеза из спољних дугова, осигурао раст домаће штедње за инвестиције (а не искључиви ослонац на страни капитал),²⁸ уз раст потрошње становништва, раст стандарда и искорењивање сиромаштва и глади. То је у извесном смислу оживљавање функција „државе благостања“, насупрот приватизацији и уским приватним интересима.
10. Предузеће мора кредитну масу држати на посебном рачуну у оквиру жиро рачуна и кредит наменски користити. Друго предузеће прихвата та средства за своју робу и услуге на свој аналитички рачун кредита у оквиру свог жиро рачуна. Сада нема одлива коришћених кредита код банака ненаменски, повећава се ликвидност привреде и врши потпуна контрола одобрених кредита.

Треба ставити под потпуну контролу друштва све монетарне и фискалне токове, што је и претпоставка остваривања здраве и зацртане политике развоја и стабилизације и ефикасне системске борбе против криминала и корупције,

27 Нови модел развоја и макроекономске политике усмерене на развој налазимо студији др С. Комазеца: *Монетарна и фискална политика и економски раст* (2010), а затим у раду истог аутора: *Стратегија и модел динамичног економског раста и социјалне равнотеже* (2011).

28 Пре неколико дана (април 2013) на питање у Вечерњим новостима „Може ли се привреда Србије развијати једино на основу страног капитала“ једногласно је одговорено „не може“, „само у се и у своје кљусе“.

али и контроле задуживања, употребе капитала, ефекте коришћења капитала и могућности сервисирања доспелих обавеза. Стога предлажемо да се формира Институт за развој (у који би се укључили најбољи кадрови у земљи и из иностранства), који би разрађивао пројекте развоја, стратегију дугорочног развоја, структурни развој (грана, области, региона), а затим Банку за развој (која би пратила наведене пројекте, осигуравала домаћи и инострани капитал за пројекте и вршила контролу, уз централну банку, коришћења и ефеката капитала). Са те две институције повезује се и Инвестициони део буџета Србије (средствима и пројектима), а затим Централна банка Србије (која све то прати кредитима и потребном ликвидношћу).

Формирање врло компетентне државне Дирекције за антикриминалну и антикорупцијску делатност, је нужност, посебно због системски раширеног криминала и корупције. Треба основати, уз наведено, и државни Факултет за финансије и развој (у који би се уписивали и школовали најбољи студенти у држави, чиме би се формирали кадрови у земљи за одговорно управљање финансијама, банкама и развојем, а не да то раде приучени политичари из странака или индоктринирани кадрови школовани на западу). Тиме је изграђена макроструктура државе, уз одвајање политичара од економије и финансија. Испод тога се формира Државна дирекција за обрачун, контролу плаћања – платни промет – накнадну контролу и статистику. То је слично ранијем СДК или ЗОП-у (као најбољим институцијама у свету). Затим долази пословно банкарство (са постепеним враћањем у национално банкарство) и коначно привредни и други субјекти.

Пирамида контроле, употребе капитала, одговорности и дугорочне (осмишљене) концепције развоја, тиме је изграђена. Оперативна макроекономска политика развоја сада може ефикасно да се усмерава, функционише и контролише.

Литература

- Душанић, Јован: *Бећарска економија – транзиција у Србији*, БПШ, Београд, 2008.
- Душанић, Јован: *Деструкција економије*, Књига I, II и III, Нова српска политичка мисао, Београд, 2010. и 2011.
- Душанић Јован: *Доларска алхемија и прокажена држава*, Академија економских наука, Београд, април 2013.
- Клеин, Наоми: *Доктрина шока – успон капитализма катастрофе*, УБЗ, Загреб, 2008.
- Катић, Небојша: *Светска економска криза – стварност, митови и поуке*, Академија економских наука, Београд, април 2013.
- Комазец, Слободан: *Слом долази – увртлогу финансијске и економске кризе*, Астерих, Земун, 2012.
- Комазец, Слободан: *Криза финансирања буџета и државе благостања*, Астерих, Земун 2013.
- Комазец, Слободан: *Економија инфлације, незапосленост и раст*, Чигоја, Београд, 2011.
- Комазец, Слободан: *Стратегија и модел динамичног економског раста и социјалне равнотеже*, Студија, аут. издање, Београд, 2010.
- Комазец, Слободан: *Изгубљене битке стабилизације и развоја на погрешној стратегији*, Чигоја, Београд, 2008.
- Комазец, Слободан: *Монетарна и фискална политика и економски раст*, Чигоја, Београд, 2009.
- Комазец, Слободан: *Глобална финансијска криза и економска криза у Србији*, Астерих, Земун, 2010.
- Комазец, Слободан: *Иностранци капитал – развојни допинг или омча дугова и дужничка криза*, Астерих, Земун, 2010.
- Ковачевић, Млађан: *Узроци савремене економске кризе*, Академија економских наука, Београд, април 2013.
- Маџар, Љубомир: *Глобална рецесија: системске алтернативе и изгледи превладавања*, Академија економских наука, Београд, април 2013.

- Министарство финансија Србије: *Билтен јавних финансија*, бр. 12, 2012. и бр. 2, 2013.
- Министарство финансија Србије: *Фискална стратегија*, Београд, новембар, 2012.
- Митровић, Љубиша: *У вртлогу транзиције (Србија у контексту глобалних и регионалних процеса)*, Филозофски факултет, Ниш, 2012.
- Народна банка Србије: *Извештај о инфлацији*, март, 2013.
- Народна БАНКА Србије: *Статистички билтен*, бр. 12, 2012.
- Стиглиц, Јозеф: *Економија јавног сектора*, Економски факултет, Београд, 2004.
- Стиглиц, Јозеф: *Супротности глобализације*, Београд, 2002.

Krunislav Sovtic

CONTEMPORARY ECONOMIC CRISIS
AND SOCIAL DESTRUCTION OF SOCIETY

Summary

In this paper are detailed explored numerous negative effects of neoliberal development model and incorrect macroeconomic stabilisation politics. In detail are analysed collapse of economy and growth of implosion which are products of this development and stabilisation model, especially conduct (fall) of full range of macroeconomic indicators, with review of specific characteristics of economic and financial crises in Serbia.

The foundations of neoliberal dogma are privatisation, liberalisation and stabilisation. In paper we start with first fundament – privatisation effect and devastation (sellout) of national industry through the privatisation process. Through this process imposition of primitive and brutal capitalism are carried out, which through open (unprotected) economy against foreign finan-

cial commodity capital and leads to roughest forms of exploitation and neocolonialism.

Especially is analysed handing of banks in the hands of foreign capital and the role of banks in development and outflow of capital into the foreign lands. The greatest problem, which had grown out of uncontrolled and plundering privatisation, is enormous unemployment growth, and creation of a huge reserve workforce army. That becomes the key and the most difficult economic and social problem in Serbia.

Reliance on foreign capital and indebtness abroad had led to explosion of foreign debt and debt obligations which suppress economy and disable growth. Deep economic crises had led to explosive growth of budget deficite and crises of public financing, liberalisation of foreign trade and (capital) market and huge growth of foreign trade deficit are dealt with in this paper. It is followed by social destruction with attempts of fiscal consolidation. In the conclusion part of the paper, are given recommendation for a new model of stabilisation and development.

Key words: neoliberalism, financial crisis, indebtness, budget deficit, foreign debt, inflation, redistribution, social destruction, unemployment, foreign trade deficit, interest rates